

148

Několik slov o ukrajinském družstevnictví.

Vydání ukrajinských družstevních ústředí.
Kijev-Praha 1921.

r. 19

Několik slov o ukrajinském družstevnictví.

Vydání ukrajinských družstevních ústředí.
Kijev—Praha 1921.

Několik slov o krajinském družstevnictví.

Do revoluce v 1917. roce ukrajinské družstevnictví bylo pouze součástí celkového družstevnictví ruského. Snahy ukrajinských družstevníků o zřízení vlastního národního družstevního ústředí, nehledě k pokusům o jich uskutečnění, zůstávaly jen snahami. Všeruské družstevní ústředí »Moskevská Lidová Banka« a »Moskevský Svaz konsumních družstev« (přejmenovaný po revoluci na »Všeruský Svaz konsumních družstev«, zkráceně »Centrosojuz«) bojovaly všemi silami proti těmto »separatistickým« snahám ukrajinského družstevnictví, a to obvykle s úspěchem, ježto kromě vlivů družstevních byla jim v tom nápomocna i ruská vláda. Bylo to přirozené, jelikož ústředí ta byla zbudována většinou na útraty ukrajinského družstevnictví, které vždycky bylo nejbohatším a nejschopnějším k organizaci. Ilustrací těchto poměrů může být fakt, že na Ukrajině do revoluce nebylo ani jediného družstevního svazu a stanovy Ukrajinské Lidové Družstevní Banky*) ležely v petrohradských kancelářích od r. 1911 až do dob prozatímní revoluční vlády. Totéž bylo s ústředím konsumního družstevnictví »Dněprovským svazem konsumních družstev«,**) s jehož organizací bylo započato již v r. 1913. Se stejnými obtížemi spojena byla organizace svazů i v rayonech menších. Vzhledem k tomu obcházely se zákony a nařízení vlády různými úskoky, jako: 1. zakládaly se svazy jako společnosti smluvní, jichž smlouvy byly potvrzovány notáři. 2. Přizpůsobovaly se normálním stanovám konsumních družstev, jichž členy mohly být vedle osob fyzických i osoby právní. Organizace takové nazývaly se »Konsumní spolky pro nákupy ve velkém«, ale i tyto úskoky dařily se jen tehdy, když stanovy byly podepsány významnými »vlivnými« osobnostmi.

*) V dalším zkráceně: »Ukrajnobank«.

**) V dalším zkráceně: »Dniprosojuz«.

Vzhledem k těmto překážkám ukrajinské družstevnictví, nehledě na rozsáhlou a hustou síť družstev, nemělo toho významu, jakého nabylo, když překážky tyto padly a ono se organisovalo ve svazy.

Roku 1917 počíná nová doba v dějinách ukrajinského družstevnictví. Po celé veliké Ukrajině počínají se zakládati družstevní svazy a současně vznikají všeukrajinská družstevní ústředí: 1. »Ukrajinská Lidová Družstevní Banka (Ukrajnbank) — ústředí úvěrní, 2. »Dněprovský svaz ukrajinských konsumních družstev («Dniprosojuz») — ústředí družstevnictví konsumního, 3. »Ústřední ukrajinský hospodářský svaz družstevní« (Central) — ústředí družstevnictví hospodářského, 4. »Všeukrajinský družstevní svaz vydavatelský« (Knihospilka) — ústředí vydavatelské a nakladatelské, 5. »Ukrajinský družstevní svaz pojišťovací« (Ukostrachsojuz) — ústředí pojišťoven, 6. Ukrajinský ústřední družstevní komitét (Koo-perocentr) — ústředí idejní, statistické a kulturně-osvětové.

Centrem družstevního hnutí stal se Kyjev. Družstevnictví otevřelo se široké pole působnosti a po krátké době projevilo velikou energii v družstevním podnikání a zároveň neobvyklou zdatnost v opatřování těch nejrozmanitějších potřeb pro obyvatelstvo Ukrajiny. V době, kdy pod údery revoluce a contrerevoluce vše se ničilo a bořilo, družstevnictví budovalo nový život a rozšiřovalo stále kruh své působnosti. Za 3 léta svého svobodného trvání ukrajinská kooperace, nehledě na nepřetržitou občanskou válku, jejímž centrem byl rovněž Kyjev, rozvinula se v té míře, že nebylo oboru v životě ukrajinského národa, kde by družstevnictví pevně nezakotvilo. Družstevnictví kterékoliv země má veliký úkol upravení hospodářského života; družstevnictví ukrajinské má kromě toho však ještě jednu významnou úlohu: obrození ukrajinského národa. Ukrajinské družstevnictví současně s obchodem, průmyslem, pojišťovnictvím a zemědělstvím obrací zvláštní zřetel na činnost kulturní a osvětovou a zvláštní důraz klade na rozvoj činnosti vydavatelské a knižní, školského i mimoškolského vzdělání, lidového divadla a pracuje v tomto směru jak přímo, tak i nepřímo poskytováním hmotné pomoci příbuzným osvětovým ústavům a organizacím. Téměř při všech družstevních svazech jsou zřízeny knihovny a čítárny. V každém svazu jsou zvláštní instruktoři jak pro obor

družstevní, tak i osvětový. Mnohé svazy mají vlastní nakladatelství a vydávají knihy obsahu jak družstevního, tak i všeobecně vzdělávacího, jakož i knihy školní. Některé ze svazů udržují dílny na výrobu divadelních kostymů, dekorací, líčidel a jiných potřeb pro ochotnická divadla, která jsou zakládána v mnohých obcích. Některé svazy spolupůsobily při zakládání ukrajinských gymnasií a za vlády Denikinovy, kdy vydržování ukrajinských škol vládou bylo odepřeno, vydržovaly na vlastní účet učitelské síly a nesly veškerý náklad, spojený s vyučováním. Bezvládí a nekonečná válka měly za následek, že obyvatelstvo dávalo se na družstevnictví jako na jedinou záchranu.

Organisace ukrajinského družstevnictví spočívá na principu třístupňovém: a) družstva, b) svazy družstev, c) svazy družstevních svazů »Ústředí«.

Organisacemi prvního stupně jsou družstva všech druhů: úvěrní, konsumní, hospodářská, výrobní a jiná, jichž je na Ukrajině kolem 30.000. Přesný počet udati není možno, jelikož schází jakákoliv statistika. Uvážíme-li však, že na Ukrajině není snad nejmenší vesničky, kde by nebylo družstva, a že ve větších místech bývá jich několik, je pochopitelné, že tento počet není přehnaný.

Družstevních svazů »organisací druhého stupně« čítá se kolem 300 a »Ústředí« — organisací třetího stupně, o nichž byla již zmínka — 6.

Každé družstevní ústředí reprezentuje samostatnou organizaci, soustřeďuje v sobě různé družstevní svazy (organisace druhého stupně) a vyřizuje jejich odborné záležitosti. Kooperocentr je ústředí, které řídí činnost všech ústředních svazů.

Družstevní svazy organisovány jsou ve všech gubernských a okresních městech a důležitějších městečkách. Dělí se na: a) úvěrní, b) konsumní, c) hospodářské a d) smíšené. Činnost těchto je hlavně úvěrní a obchodní. Mnohé svazy mají ve svém majetku různé průmyslové podniky (mlýny, továrny pro výrobu rostlinných olejů, koželužny, továrny na tabák, mýdlo, boty, uzenářské zboží atd.). Všechny tyto svazy jsou spojeny v ústředí, při čemž některé z nich jsou v jednom ústředí, jiné v několika najednou, dle činnosti, jíž se věnují. V Dněprosojuzu na příklad soustředěny jsou svazy konsumní; v Ukrajinbanku úvěrní; v Centrálu družstva pro

nákup hospodářských strojů a prodej hospodářských výrobků; v Knihospilce svazy vydavatelské a nakladatelské; v Ukóstrachsojuzu pojišťovny; v Kooperocentru soustředěna je práce týkající se družstevní statistiky, kulturních a osvětových otázek.

Svazy obstarávají záležitosti svých členů — družstev, dle jich speciálních potřeb: poskytují jim úvěr, nakupují zboží, zaopatřují literaturu, hospodářské stroje atd.

Družstva dělí se na spolky úvěrní, spořitelní a záložní, konsumní družstva, družstva hospodářská vůbec, družstva hospodářská speciální (jako mlékárenská, zahradnická, včelařská, pro chov drůbeže atd.), výrobní, stavební a různá jiná.

Do posledních dob ukrajinské družstevnictví pracovalo v těchto směrech:

1. Poskytování obyvatelstvu levného úvěru za účelem zvelebení hospodářství, k čemuž sloužily: a) úvěrní a záloženská družstva, b) úvěrní družstevní svazy (všeobecně zvané »Sojuzbanky«), c) Ukrajinbank.

2. Poskytování obyvatelstvu dobrého levného zboží konsumního a pro domácí potřebu, jež obstarávaly: a) konsumní spolky, b) svazy konsumních spolků (»Spoživsojuzy«), c) jich ústředí — Dněprosojuz.

3. Zaopatřování obyvatelstvu hospodářských strojů a nářadí, semen, strojených hnojiv, nástrojů, k čemuž slouží: a) hospodářská družstva, družstva úvěrní a záloženská, c) úvěrní hospodářské svazy, d) Centrál.

4. Družstevní odbyt výrobků obyvatelstva, zvláště produktů zemědělských obstarávají družstva a jich svazy téměř všech odborů, hlavně však Centrál a částečně i Dněprosojuz a Ukrajinbank.

5. Družstevní výroba různého zboží, strojů a nářadí, jakož i opravy strojů obstarávají téměř všechna družstva, jakož i jejich svazy a ústředí, jež mají vlastní dílny od nejmenších až po velké závody a továrny, jako je tomu s továrnou hospodářských strojů bývalé akciové společnosti J. I. Henn v Oděse, jež je nyní majetkem Centrálu.

6. Pojišťování družstevního majetku, budov, zboží, zási-
lek, dobytka, pojišťování na život atd., jež provádí Ukostrachsojuz a jeho odbočky při družstevních svazech.

7. Zaopatřování obyvatelstvu literatury nákupem a vydáváním knih, při čemž obchod knihami provádí téměř každý

svaz a mnohá družstva. Četné svazy vydávají časopisy, noviny, knihy různého obsahu a učebnice. Při všech Centrálech jsou nakladatelství pro vydávání odborné literatury a časopisů. Dněprosojuz na př. vydává hlavně spisy týkající se konsumního družstevnictví, čtrnáctideník »Kooperativní Zora« a týdeník »Hromada«. Centrál vydává knihy, týkající se zemědělského družstevnictví a časopis — čtrnáctideník »Sel'ský Hospodář«. Ukrajinbank vydává »Bulletin«; Kooperocentr — měsíčník »Ukrajinská Kooperace«, různé družstevní příručky, stanovy, resoluce sjezdů atd. Ukostrachsojuz vydává měsíčník »Věstník družstevního pojišťování« a knihy, týkající se tohoto oboru.

Všeukrajinský vydavatelský družstevní svaz (Knihospilka) provádí svou činnost ve velkém rozměru a dle přesného plánu. Jím byl organisován ústřední knihosklad, v němž je soustředěn skorem všechen obchod knihami. Soukromá nakladatelství předávají mu s ochotou svá vydání ku prodeji, jelikož veškerý obchod knihami na venkově je v rukou kooperace.

Z venkovských svazů značnou vydavatelskou činnost projevil Poltavský svaz konsumních družstev a Charkovský svaz úvěrní. Kromě toho v různých místech organisována jsou družstevní nakladatelství.

Největší překážkou činnosti ukrajinského družstevnictví byly neustálé války na území Ukrajiny. Centr její — Kyjev — býval často odříznut, někdy i po dobu několika měsíců. Železniční spojení horšilo se den ode dne a bylo nakonec zničeno úplně. Transport zboží počíná se prováděti starobyklým způsobem — na vózech, a i tento způsob není často možný, jelikož zboží po cestě se rekviruje anebo přímo loupí. Pošta a telegraf přestaly téměř pracovati a spojení Centrálu s jeho členy udržuje se zvláštními posly. Ke všemu tomu šíří se různé nemoci, hlavně tyfus, následkem čehož většina poslů buď onemocněla, nebo umírala. Nakonec jakékoliv podmínky k práci staly se nemožnými. Kromě toho trh se vyprazdňoval, scházelo zboží, peníze se znehodnocovaly každým dnem a při všem tom vláda obracela se k družstvům, jelikož v jejich skladech jediné dalo se něco vzíti a tyto byly vyprazdňovány soustavně. Za vlády Denikinovy dokonce i průmyslové podniky (tiskárna, továrna na trikotové zboží, továrna na mýdlo a jiné podniky Dněprosojuzu) byly rekvirovány a některé

sklady byly zapečetěny až do odchodu této vlády z Kyjeva (knihosklad Dněprosojuzu). Vládou bylo konfiskováno a spáleno mnoho ukrajinských knih, jak v družstevních skladech, tak i v soukromých nakladatelstvích. V jediné Knihospilce bylo zabaveno a spáleno 40.500 exemplářů různých knih (kolem 200 autorů), z nichž většina byla vydána před revolucí, v letech 1909—1914. Co znamenala úřední censura, je patrné z toho, že svého času byl prozkoumán katalog Knihospilky, v němž bylo více než 3500 různých názvů a rozhodnuto o jejich zničení. Jakékoliv protesty byly bezvýznamné a vše »závadné« bylo spáleno.

Poměry, za jakých pracovala ukrajinská kooperace, vyžadovaly by ku svému popsání celých knih; naším úkolem je pouze zmíniti se o nich, aby bylo patrné, že normální práce nebyla možná a že uváděná data o ukrajinském družstevnictví jsou značně slabší, než by mohla býti. Data tato jsou následující:

Ukrajnbank. Jeho stanovy jsou stanovy obvyklé ruské akciové obchodní banky, přizpůsobené potřebám družstevnictví; činnost jeho počala 20. října r. 1917. Základní kapitál byl s počátku 1,000.000 rublů a během r. 1918 a 1919 zvýšen byl na 10,000.000 rublů. Jeho obraty však vzrostly do té míry, že v druhé polovici r. 1919 byla pocítěna potřeba zvětšení základního kapitálu a na valné hromadě 19. prosince téhož roku schváleno bylo zvýšení jeho na 25,000.000 rublů. Celková bilance k 1. lednu 1920 vykazovala 361,963.677 Karb. 83 kop. Banka má na území Ukrajiny 12 filiálek. Počet akcionářů — výhradně družstevních svazů — je 164. Družstva mohou získávati akcie, jakož i úvěr nikoliv přímo, nýbrž prostřednictvím svých svazů. Soukromé osoby a podniky nedružstevní nemohou se státi vůbec akcionáři banky, aniž může jim býti poskytnut úvěr, byť to přímo stanovami zapovězeno nebylo. Filiálky Ukrajnbanky jsou v těchto městech: 1. Jekatěrinoslav, 2. Oděsa, 3. Žitomír, 4. Poltava, 5. Kremenčuk, 6. Chersoň, 7. Charkov, 8. Berdansk, 9. Umaň, 10. Vinica, 11. Čerkasy, 12. Nikolajev. Ukrajnbanku patří v Kyjevě 3 domy na Dumském náměstí.

II. Dněprosojuz. Stanovy jsou družstevní, zapsané v kyjevském okružním soudu na základě družstevního zákona ze dne 20. března r. 1917. Činnost svou započal 4. května r. 1917. Původně přijímány byly do Dněprosojuzu jak družstevní svazy,

fickou atd., e) chemickou, fysickou, mechanickou, f) botanickou; 5. dětské literatury, 6. krásného písemnictví s podsekcí literatury divadelní, 7. psychologicko-pedagogickou, 8. filologickou (řeč a terminologie), 9. učebných pomůcek, 10. sociálně-ekonomickou.

Každá sekce pracuje samostatně, pod dohledem vynikajících vědeckých a literárních sil. Všechna práce vydavatelského oddělení je řízena konferencemi všech sekretářů a redaktorů sekcí, podsekcí a ředitelství svazů.

Knihospilka má největší knihosklad na Ukrajině a vlastní knihtiskárnu.

Počínaje r. 1920 Knihospilka setkala se ve své činnosti s nepřekonatelnými překážkami. Zásoby papíru byly vyčerpány a nového není. Tiskárny přestaly pracovat následkem nedostatku elektrické energie, tiskové černi a j. Kromě toho všeho, není možno vytisknouti jediné řádky bez vládního svolení, a svolení takové je téměř vyloučeno, jelikož vláda velice žárlivě sleduje vydavatelskou činnost jak z ohledů šetření zbývajícího papíru pro potřebu vlastní, tak i z bázně, aby nebylo vydáno něco protirevolučního.

V. Ukostrachsojuz. Stanovy byly vypracovány na družstevních poradách Kooperocentru. Činnost svoji započal Ukostrachsojuz 14. března r. 1914. K 1. listopadu r. 1919 závodní jeho podíly činily přes 9,000.000 Karb. Všechny velké družstevní svazy převedly svá pojištění do tohoto ústavu. Zastupitelstva a agentury Ukostrachsojuzu zřízeny jsou skorem při všech gubernských a okresních svazech. S počátku bylo pojišťováno pouze proti ohni a přijímány k pojištění zásilky. Později přistoupeno k vypracování pravidel o pojišťování dobytka, pojišťování životního a j. Vzhledem k tomu, že revoluce zničila všechny pojišťovny jak akciové, tak i zemské, Ukostrachsojuz získal pro své organisace nejlepší síly z tohoto oboru a pole jeho působnosti je nedozírné. Díky těmto poměrům Ukostrachsojuz méně než v jednom roce vyrostl v grandiosní organizaci a zaujal stejně důležité postavení, jako jeho starší spolupracovníci na družstevním poli.

VI. Kooperocentr. Byl založen již v r. 1917. Úkolem jeho bylo státi na stráži družstevních ideí a prováděti plánovitě budování kooperace. Z činnosti Kooperocentru, kromě jeho práce, týkající se organisace různých družstevních svazů, vydávání žurnálu »Ukrajinská kooperace« a různé družstevní

literatury, jest třeba zmíniti se o organizaci družstevních kursů pro přípravu družstevních pracovníků a zřízení poté i vyšší družstevní školy »Ukrajinský kooperativní institut«. Vzhledem k tomu, že kooperace na Ukrajině vnikla do všech odvětví života národa, cítí se ustavičně velký nedostatek zdatných družstevních pracovníků. University, techniky, dokonce i obchodní učiliště věnovaly ve svých programech velice málo místa družstevnictví. Bylo tedy zřízení vlastní vyšší družstevní školy nutností. Je zajímavě podotknouti, že studenti družstevního institutu byli vzornými posluchači a přednáškové síně byly vždy přeplněny, nehledě na to, že většina studentů byla zaneprázdněna prací v různých družstevních podnicích a úřadech. Družstevní nadšení, jež se cítí v praktické činnosti družstevníků, nezůstalo bez ohlasu ani v družstevním institutu. V žádné škole nebylo tak družné studentské rodiny, jako v této první vyšší družstevní škole na Ukrajině — v »Ukrajinském Kooperativním Institutu«.

Vydržování Ústavu převzaly úplně družstevní svazy.

V tomto krátkém pojednání, psaném mimo Ukrajinu, v cizině, bez možnosti použití nutného materiálu, je narýsován jen obrys, jen povrchní nástin stavu ukrajinského družstevnictví. K podání úplného obrazu tohoto stavu bylo by zapotřebí celých svazků, což prozatím naší úlohou není. K doplnění pověděného však je třeba zmíniti se o stavu ukrajinského družstevnictví, v jakém nachází se v době přítomné, totiž v druhé polovici r. 1920.

Družstevní centrály, jež rozvinuly svoji činnost ve velice širokých rozměrech, setkávaly se často ve své práci na stejných cestách a tato jejich práce měla často ráz jakési konkurence. Aby se předešlo tomuto nevítanému zjevu, bylo na mnohých místech jednáno o stanovení hranic činnosti každého ústředí a nakonec bylo rozhodnuto o sjednocení všech těchto ústředí v jedno. Vypracovány stanovy tohoto ústředí, jemuž dán název »Centrospilka« a rozhodnuto, že Ukrajinbank bude účetní centrálou a společnou pokladnou všech ústředí; Centrálu budou podřízeny zaopatřování a výroba zemědělských strojů a nářadí a organizace odbytu zemědělských výrobků. Dněprosojuzu bude podřízeno zaopatřování a částečně i výroba konsumního zboží a předmětů potřebných v domácnosti. Knihospilka vyřizuje veškeré záležitosti, týkající se vydavatelské činnosti, tisku a knih. Ukostrachsojuzu

podřízeno je pojišťování. Kooperocentru statistika, kulturní, osvětová a tomu podobná činnost.

Správa Centrospilky měla býti složena z členů správních orgánů všech centrál a v jejím čele mělo státi presidium. Členové této správy zastávají svoje původní úřady a účastní se prací Centrospilky pouze v periodických schůzích správy. Presidium řídí záležitosti Centrospilky a je zároveň nejvyšším orgánem ukrajinského družstevnictví. Bohužel stanovy Centrospilky nebyly schváleny komunistickou vládou; byl vytvořen vládně-družstevní Centrál, pod názvem »Vukospilka« (Všeukrajinský kooperativní spolek), jemuž je podřízeno všechno ukrajinské družstevnictví. Tím, zdá se, končí první období v dějinách ukrajinského družstevnictví, období svobodné činnosti. Jakého tvaru nabude družstevnictví pod správou vládních úředníků a jaké bude mít úspěchy, ukáže nejbližší doba. Zprávy, které prozatím odtud docházejí nás o stavu ukrajinského družstevnictví, jsou zarmucující.

Seznam ukrajinského družstevního tisku.

Publikace neperiodické:

1. Bulletin Ukrajinské Lidové Družstevní banky (Kyjev).
2. Bulletin Ukrajinského Centrálního Družstevního Komitétu (Kyjev).
3. Bulletin Tulčinského Svazu Konsumních Družstev (Tulčín).
4. Bulletin Podolského Úvěrního Svazu (Vinice).
5. Kooperativní Lístek — orgán Taraščanského Družstevního Svazu (Tarašča).
6. Tulčinský Svaz — orgán Tulčinského Svazu konsumních družstev (Tulčín).
7. Věstník Vinického Svazu konsumních družstev (Vinice).
8. Spoživač — orgán Jekatěriloslavského Svazu konsumních družstev (Jekatěriloslav).

Měsíčníky:

1. Ukrajinská Kooperace — orgán Ukrajinského Centrálního Družstevního Komitétu (Kyjev).
2. Věstník družstevního pojišťování — orgán Ukrajinského Družstevního Pojišťovacího Svazu (Kyjev).

Čtrnáctideníky:

1. »Buduččina« — orgán Skvirského Svazu konsumních družstev (Skvira).
2. Bulletin Verchnědněprovského Družstevního Svazu (Verchnědněprovsk).
3. »Kooperativní Zora« — orgán Dněprovského Svazu Konsumních Svazů Ukrajiny (Kyjev).
4. »Kooperativno-hromadské žitja« (Družstevně-občanský život) — orgán Kremenčukského Svazu Konsumních družstev (Kremenčuk).

5. Poltavský Kooperátor — orgán Poltavského Svazu konsumních družstev (Poltava).
6. »Role« — družstevně-hospodářský list (Kyjev).
7. »Selský hospodář« — orgán Centrálního Ukrajinského Hospodářského Družstevního Svazu (Kyjev).
8. »Jednannja-sila« — orgán Němirovského Svazu konsumních družstev (Němirov).
9. »Naše Kooperace« — orgán Oděsského Svazu konsumních družstev (Oděsa).

Týdeníky:

1. Věstník Romenského Úvěrního Svazu (Romny).
 2. »Hromada« (Obec) — vydání Dněprovského Svazu konsumních družstev (Kyjev).
 3. »Kooperativnyj Kredit« (Komašnja-Mravenec), orgán Kyjevského Úvěrního Svazu (Kyjev).
 4. »Svitova Zirnica« — selský družstevní časopis.
 5. »Sojuz« — časopis Umaňského Družstevního Svazu (Umaň).
 6. »Naša chata« — orgán Jelisavetgradského Svazu konsumních družstev (Jelisavetgrad).
 7. »Prosvitjanin - Kooperator« — družstevní kulturně-osvětový žurnál (Romny).
 8. »Chliborob-Kooperator« — vydání Charkovské Zemědělské společnosti a Charkovského Úvěrního Družstevního Svazu (Charkov).
 9. »Narodnja Sprava« — zábavný ekonomický, literární, hospodářský a družstevní týdeník (Kyjev).
 10. »Selo« — Hospodářské a družstevní listy pro rolníky a dělníky (Kamenec Podolský).
 11. »Naše Selo« — týdenní hospodářský a družstevní list pro venkov (Oděsa).
-